

Конференції

Степан ПАВЛЮК

**КУЛЬТУРНА
ПАСІОНАРНІСТЬ УКРАЇНЦІВ
У МІЖВОЄННИЙ ЧАС
ЯК СУТТЄВИЙ КОМПОНЕНТ
САМОУТВЕРДЖЕННЯ
(Доповідь на міжнародній
науковій конференції «1914— 2014.
Від війни імперій до діалогу культур».
Культурна спадщина: трактування,
збереження, спільна відповідальність)**

Людство намагається убезпечитись від катастроф, які несуть війни, збройні вирішення політичних непорозумінь між народами, державами, та внутрішньодержавних агресивних протистоянь, внаслідок чого людська цивілізація зазнає непоправних втрат, зокрема людських. Руїнується господарство, економіка. А ще — гинуть у пожарищах воен культурно-мистецькі надбання. Фактично і водночас естетично збіднюється цивілізація. Запобігти такому розвитку негативних наслідків уже напрацьовані у світі різноманітні механізми, засоби, усталені принципи, теоретичні розробки, практичні технології тощо. Нам, учасникам сьогоднішньої зустрічі, які наділені певними регламентними уповноваженнями, при самоусвідомленні важливої цивілізаційної місії на збереження творчого спадку Людства, необхідно моделювати спільні зусилля, щоб якомога менше було втрат, незалежно від того, де цю чи іншу пам'ятку може спіткати лихо. І наша у конференційному форматі зустріч спільноєвропейського представництва разом із керівниками пам'ятоохоронної сфери багатьох держав Європи стала яскравим підтвердженням високих естетичних, гуманних намірів і дій.

Ефективним засобом у великоформатних програмах міжнаціонального масштабу у гуманітарній сфері, зокрема у сфері культури, є інтелектуально наповнений, професійний діалог, як результативна форма взаємодії, внаслідок якої формується нове реалістичне бачення між суб'єктами культурного процесу. Діалог культур як розширене поле культурної уваги спонукає до міжсуб'єктної поваги з позицій рівності, що диктується змістом співпраці — культурою, яка не провокує ані агресії, ані конфліктності.

Ідея діалогу двох культур якраз в українському етнічному середовищі виглядала у міжвоєнний період і майже такою ж залишилася до сьогодні, як суттєва засада реалізації програми зрусифікації України. Міжвоєнна Галичина зазнала проблем із процесом домінування польського мовного впливу. Як слушно підкреслив український вчений Олександр Майборода, російський шовінізм в Україні домагався і домагається «збереження панівного статусу меншості (російської) в мовно-культурній сфері».

Інша тенденція, як наслідок діалогу культур: твориться сурогатна українська культура в усіх її проявах, що позбавлена найсуттєвішого — етнічного колориту, етнічної неповторності як вагомої естетичної прикмети високості, цивілізаційності. Оригінальні культурні явища етносу можуть творитися тільки на етнічній території, в етнічному середовищі, саме такі сприймає людство.

Чи допустимо, наприклад, щоб Німеччина заявила про діалог своєї культури із французькою, англійською, американською, чи ба — українською? Саморозвиток своєї культури у контексті нових світових тенденцій — так!

Війни руйнують, а на спустошеному ними життєвому просторі появляється пасіонарна енергія для відновлення життя, нової творчості. Величезний простір внаслідок двох світових воєн ХХ століття зазнав катастрофічного понівечення, яке, на жаль, доволі відчутно торкнулося українського народу, що міцністю історичної пам'яті свого тисячолітнього буття і, очевидно, безперервного живого побутування набутої традиційності усіх сфер життя, — і при цьому будучи окупованим багатьма сусідніми державами із агресивною стратегією: політичної денаціоналізації та культурної асиміляції, — зумів зберегти у собі силове поле на чергове суспільне і культурне відродження. Окупаційні режими створювали умови для суспільного дискомфорту, зумисне фальсифікуючи історичні події, культурні явища, спотворюючи доброзичливість українців, нав'язуючи відчуття ущербності і, що найбільш несправедливо й дошкульно, — периферійності культури. Зрозуміло, зневаження етнічної історії та культури входило в колонізаторську програму засобів з метою тривалого панування, створюючи ситуацію самозневаження, принаймні байдужості до свого етнічного походження. Національна пасіонарність українців у міжвоєнний період на всіх українських землях, захоплених чужинцями, найбільш багато проявилась у широкому спектрі культури, літератури. Окрилювалось і політичне життя. Народна традиційність в особливий спосіб, через сакральне дотримання усталених норм обрядово-звичаєвої побутової практики, була невичерпним джерелом суспільної пасіонарності.

Важливо звернути увагу на досить поживавлений рух у пам'яткоохоронній музейницькій справі, який розпочався в Україні у другій половині ХІХ століття, створенням муніципальних та приватних колекцій пам'яток народної культури та мистецьких творів. У Львові створені декілька музейних осередків, зокрема Міський промисловий музей, Історичний музей, Музей старожитностей Наукового Товариства ім. Т.Г. Шевченка. До речі, сьогоденний Музей етнографії та художніх промислів, як відділ Інституту народознавства НАН України, організований у 1951 році внаслідок злиття Міського промислового

музею та Музею НТШ. З-за участі НТШ та Всеукраїнського Товариства «Просвіта» розширилась мережа місцевих історико-краєзнавчих музеїв. Зокрема такий процес був характерний для західноукраїнських земель, коли виникли музеї у м. Самборі «Батьківщина», однойменний музей на Закарпатті в м. Мукачеве, Стрию, Тернополі, Коломиї та багатьох інших містах та містечках. Адже збережена пам'ятка із життєдіяльності народу чи окремого етнографічного масиву несе в собі унікальну інформацію, насамперед про рівень місцевої громадсько-побутової культури в контексті цілісної народної традиційності, і, що вагомо, про духовно-естетичну складову із широкою палітрою обрядово-звичаєвих норм.

Зверну увагу ще на одну суспільну проблему, яка стосується соціальної, політичної, а особливо культурної взаємодії між народами у різних форматах — між державними утвореннями та етнічними групами і національними меншинами у контексті їх співжиття з корінним народом. Від злагодженого, безконфліктного, всебічного спілкування залежить реальна прогресивна наповненість пасіонарної сили, характерна для українських історичних реалій, зокрема у першій половині ХХ століття. Українці як корінний народ створили затишок представникам інших народів на споконвіку обжитій території, розраховуючи на взаємність, злагодженість і пошанування національних цінностей; слід відзначити, що не завжди і не від усіх прихильних національних меншин проявлявся пошанівок і доброзичливість до місцевого населення. Більше того, на жаль, деякі національні меншини демонстративно підтримували агресивну окупаційну політику, втрачаючи людську рівновагу.

На щастя, не була вражена українська ментальність у ставленні до представників інших народів. Їхні культурні набутки свято береглися і бережуться. Реальна мультикультурність була забезпечена інколи жертвою своїх національних інтересів, що ставало фактором певної напруги. Ідеально мультикультурність може функціонувати у стабільних демократичних суспільствах, у яких корінна нація вирішила свої сокровенні права і перспективу демократичного розвитку, а національні меншини набули рівноправних конституційних засад для самозбереження етнічної ідентичності, і, заодно, спільно утверджують свою життєву перспективу. У такому разі мультикультурність виступає як прогресивне явище і високою прикметою цивіліза-

дійного поступу. Українці в історично складному міжвоєнній, будучи підкореною нацією, культурні надбання яких не лише принижувались, фальсифікувались їхня мистецька цінність, але й безжалісно вивозились, — демонстрували вишукану лояльність і благородство. Наголошу тільки на прикладі циганської етнічної меншини, з якою було порозуміння, а заодно і окремі складнощі у життєвих реаліях. Адаптивний процес в іноетнічному середовищі набував характеру доброзичливого сусідства, зовсім не поступаючись своїм етнічним походженням і культурними цінностями. Однак сусідкування циганської громади з корінним українським народом мав стан настороженості, деякої міри недовіри. Фактично проходила соціальна адаптація циганів з місцевим середовищем, яка не переступала межі етнокультурних традицій.

Світове пам'яткоохоронне співтовариство звертає увагу суспільств на уважному ставленні до такого масиву пам'яткоохоронної сфери, як нематеріальні пам'ятки, створені народною словесністю. Виникає небезпека для існування такого виду цінностей в окупованих регіонах, коли окупаційний режим намагається якнайбільш дошкульно поставитися до місцевого населення і його культури. Однак питання втрат нематеріального виду пам'яток характерне і високоцивілізованим державам внаслідок швидкого темпу уніфікації способу життя, домінування визнаних пріоритетних мов для спілкування у світі. Необхідне сприяння для порятунку словесних пам'яток малих народів.

На жаль, сьогодні українське суспільство ще тільки мусить усвідомити, що національна культура та мова є його базовими, буттєвими цінностями, адже поки що вони не стали його внутрішньою потребою. Наше суспільство потрібно ще виховувати в цьому напрямі, і виховувати на високих культурних зразках.

До особливо больових точок етнідентифікаційного процесу в сучасній Україні, поряд з націомобілізаційними ідеями, цілями та цінностями, належить розмивання української етнічності, яка базується на мові та історичній пам'яті. Українську мову як визначальний етнідентифікаційний чинник, як планетарну унікальність, доведено попередньою владою при президенті Януковичі до стану товару на політичних торгах, на яких відсутні щонайменші етичні принципи та панує повний цинізм. Поза тим, що українська мова як державна майже всуціль витіснена із суспільного життя у східному і південному регіонах України, ще

й піддана зневажанню, та влада навіть не силкувалася відстояти історичне і конституційне право на її повнокровне життя. Культура і мова повинні стати наріжним каменем національної ідеї. Розуміння культури як феномену, що потужно впливає на розвиток нових технологій, кваліфікацію працівників, ефективність менеджменту, соціальні й політичні практики суспільства, мотивацію економічної діяльності, національну ідентифікацію людини і громадянина.

Розвинена, динамічна, доступна культура є живильним середовищем, у якому формується і реалізується творчий потенціал індивіда — головної рушійної сили науково-технологічного і суспільного прогресу, не боячись будь-яких глобалізацій.

Об'єднавчий потенціал української культури має стати потужним чинником національної ідентичності та єдності. У суспільній свідомості має утвердитися сприйняття української культури як сукупності культур усіх національних меншин та етнічних груп, інтегрованих у єдиний організм.

На тлі складних етнокультурних і етносоціальних процесів в Україні утвердження національної держави неможливе без зміцнення підвалин національної самосвідомості й національної ідентичності громадян по всьому периметрові сучасних національних кордонів, що в своїй основі ґрунтуються на сукупності етнічних чинників та мовно-культурних особливостей українців.

Визнання пріоритетності розвитку, підтримки та розширення сфери функціонування культури титульного етносу повинно розумітися як основа сталого розвитку Української держави, інтеграційний чинник національної ідентичності. Необхідно також забезпечити динамічний розвиток національних культурних індустрій як важливої складової розвитку творчого потенціалу людини, а відтак — чинника економічного розвитку країни.

Дуже важливим є те, щоб сучасне суспільство прийняло свідомістю, що мають справу не з чимось таким, що віджило або вже відживає, а з реальністю, яка при своїй масштабній традиції та історичній глибині не перестає бути, розвиватися і функціонувати. З живою реальністю, що й тепер здатна жити загальноукраїнський культурний процес неповторними елементами національної своєрідності і захистити його від втрати своєї ідентичності в сучасному інтеграційному культурному поступі, в умовах глобалізації.